

TÜRK KADINININ EĞİTİMİNDEN GÖRÜNTÜLER

Gamze AKKUZU KAHYAOĞLU*

OSMANLI DÖNEMİ

Osmanlı Devleti'nde kızlar sadece temel eğitimden yararlanabilmişlerdir. İlk devlet okulları 1847 yılında kurulmuş, 1869 yılında ise "Maarifi Umumiye Nizamnamesi"nin kabul edilmesi ile okul çağına gelen tüm kız-erkek çocuklarına ilköğretim zorunluluğu getirilmiştir. Tanzimattan sonra ise bazı orta dereceli okullara kız öğrencilerin devam edebilecekleri izni çıkmıştır. İstanbul'da ilk kez bir ortaokul 1908 yılında, kız çocukları için öğretime başlamıştır¹.

İstanbul'da, 1881-1882 yıllarında 122 erkek, 95 kız sıbyan mektebi bulunmaktaydı. Erkek sıbyan mektebindeki erkek öğrenci sayısı 5718 iken, kız sıbyan mektebindeki kız öğrenci sayısı ise 3819 idi. Bunlarla ilgili veriler Tablo 1'de yer almaktadır².

1906-1907 yıllarında ülkedeki kız ve erkek rüşdiyelerinin (orta okulları) sayıları ise şöyle idi³.

	Müslim	Gayri Müslim	Yabancılar
Erkek Rüşdiyesi	406	228	33
Kız Rüşdiyesi	85	68	20
Karma Rüşdiye	25	114	18

Bu verilerden de anlaşılacağı gibi ülkede bu yıllarda 516 müslüman, 481 gayri müslim rüşdiyesinin bulunduğu görülmektedir.

* Araş. Gör., Dr.; Uludağ Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

1 Doğramacı (1992:92)

2 Kurnaz (1991:6)

3 Kurnaz (1991:17)

Tablo: 1
İstanbul İbtidaileri

Semtler	1299 (1881 - 1882)				1300 (1882 - 1883)				1303 (1885 - 1886)			
	Erkek Mkt. sayısı	Kız Mkt. sayısı	Erkek Öğr. sayısı	Kız Öğr. sayısı	Erkek Mkt. sayısı	Kız Mkt. sayısı	Erkek Öğr. sayısı	Kız Öğr. sayısı	Erkek Mkt. sayısı	Kız Mkt. sayısı	Erkek Öğr. sayısı	Kız Öğr. sayısı
Sultan Ahmet	13	7	571	295	13	7	650	390	19	8	811	399
Aksaray	9	10	380	440	9	10	450	570	23	13	925	626
Bayezid	5	5	182	175								
Fatih	13	5	456	244	13	5	640	650	20	4	764	364
Sultan Selim	8	8	447	320	8	8	500	360	13	4	520	380
Haseki	16	13	873	399	8	7	420	365	21	9	674	612
Ak Mahmut	9	6	507	306								
Eyüb	10	4	542	230	10	4	680	256	12	1	638	8
Üsküdar	14	19	809	678	14	19	1119	960	19	16	999	761
Kasımpaşa	12	8	556	422	12	8	658	620	19	2	604	521
Beylerbeyi	13	10	395	310	13	10	450	365				
Emir Buhari					9	6	560	350	13	5	641	432
Tophane					9	8	520	440	11	7	524	346
Beşiktaş					15	20	965	640	28	11	1021	644
Çengelköy									24	-	300	100
	122	95	5718	3819	133	112	7612	5966	222	80	8421	5193

Türk kadınının eğitim tarihindeki en önemli olaylardan biri ise Dârülmualimât'ın açılmasıdır⁴. Dârülmualimât'ın amacı kız okullarına öğretmen yetiştirmek idi. 1870'de açılan okula ilk olarak 32 öğrenci kaydolmuştur. 1914'de Dârülfünun açılıncaya kadar, kızlar için en yüksek eğitim kurumu Dârülmualimât olmuştur⁵.

CUMHURİYET DÖNEMİ

1926 yılında Medeni Kanun ile birlikte "Harb Okulları" dışındaki diğer tüm okullar kız öğrencilere kapılarını açmışlardır. 1927 yılında ise Türkiye'de tüm orta dereceli okullarda karma eğitim başlatılmıştır⁶.

Harf İnkılâbı ile 1928 yılından itibaren bütün eğitim kuruluşlarında Latin harfleriyle eğitim başlatılmıştır. Cumhuriyetin kurulmasından ve Latin alfabesinin kabulünden sonra, Türkiye'de 5 yıllık ilkokul eğitiminin zorunlu ve parasız olacağı yasalaştırılmıştır⁷.

Cumhuriyet döneminde eğitim olanaklarının artmasına ve bu olanaklardan yararlananların sayısının da yükselmesine rağmen Türkiye'de bugün kadına sağlanan eğitim, kadının durumunu geliştirici, üretime katılmasını daha etkili bir hale getirici düzeyde değildir⁸. 1975 sayımlarının sonuçlarına göre 6 ve daha yukarı yaşlardaki kadınların % 52'si okuma yazma bilmemektedir⁹.

1935 yılından 1985 yılına kadarki son elli yıllık dönemde kadın nüfusun okur-yazarlık ve cinsiyete göre dağılımı (%) olarak Tablo 2'de verilmektedir¹⁰.

1935 yılında erkeklerin % 70.6'sı kadınların ise % 90.2'si okuma-yazma bilmemektedir. Bu oranların bu kadar yüksek oluşunun nedeni, yeni Türk Alfabesinin öğreniminin, yeterince yaygınlaşmamasıdır.

4 Bkz: İnan (1966:6-34)

5 Kurnaz (1991:28)

6 Doğramacı (1992:93)

7 Özbay (1982:173)

8 Özbay (1982:174)

9 DİE (1976:)

10 Doğramacı (1992:94)

Tablo: 2
Nüfusun Okuryazarlık ve Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

Sayım Yılı	Toplam	Erkek	Kadın	Okuma-Yazma Bilmeyen		Okuma-Yazma Bilen	
				E	K	E	K
1935	12862754	6213276	6649478	70.65	90.19	29.35	9.81
1940	14900126	7440395	7459731	63.80	87.08	36.20	12.92
1945 (1)	15166911	7565317	7601594	56.33	83.16	43.67	16.84
1950 (2)	17856865	8944072	8912793	54.26	80.15	45.34	19.35
1955	19366996	9819568	9547428	43.94	74.14	55.79	25.52
1960	22542016	11491184	11050832	46.33	75.11	53.59	24.83
1965	25664797	13073518	12591279	35.86	67.11	64.04	32.83
1970	29273361	14798036	14475325	29.69	58.20	70.31	41.80
1975	33530605	17256413	16274192	23.74	49.45	76.02	50.47
1980	37523623	18999101	18524522	20.01	45.32	79.94	54.69
1985	43112337	21800854	21311483	13.45	31.77	86.35	68.02

(1) 2 ve daha yukarı yaştaki nüfus
(2) 5 ve daha yukarı yaştaki nüfus

1923'ten bu güne Cumhuriyet Türkiyesinin değişik dönemlerindeki, ilköğretimde kız ve erkek nüfusların okullaşma artış oranları Tablo 3'te verilmektedir¹¹.

Tablo: 3
İlköğretimde Okullaşma Artış Oranları

Dönemler	Kız	Erkek	Toplam
Mustafa Kemal'in Başkanlığı (1923-1938)	222.24	68.99	97.70
İsmet İnönü'nün Başkanlığı (1938-1950)	120.52	83.39	95.55
Demokrat Parti İktidarı (1950-1960)	64.44	63.51	63.86
Mayıs 1960 Devrimi Sonrası (1960-1970)	127.55	82.69	99.31

¹¹ Caporal (1982:258)

Tablodan da gözleendiği gibi, kızların okullarındaki en önemli artış Mustafa Kemal Atatürk'ün başkanlığı döneminde gerçekleşmiş, tüm dönemlerdeki okullandırılan kız sayısındaki artış hızı, erkeklere oranla daha büyük olmuştur¹².

1975 sayım sonuçlarına göre 6 ve daha yukarı yaşlardaki kadınların % 52'lik bir kısmı okuma-yazma bilmemektedir.

Oysa Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 4.894 ilkokul devralmıştır. Atatürk zamanında, kızların eğitimine büyük önem verildiğini rakamlardan görmüştük. Kızların eğitimine gösterilen öneme paralel olarak ilkokullardaki kız öğrenci sayısı dört kat artmış, toplam öğrenci miktarı içerisindeki oranı % 33.3'e çıkmıştır¹³.

Orta öğretim kurumları ise Cumhuriyet Dönemi'nin başında, kızlar ve erkekler için ayrı ayrı idi. 1927 yılında kızların daha yaygın bir şekilde ortaokula devamlarını sağlamak için 29 ortaokulda karma eğitime başlanmıştır. 1987'ye varıncaya kadar ki 60 yıl içerisinde, ortaokullardaki kız öğrenci miktarında 195.7 katlık bir artış olmuş ancak kız öğrencilerin toplam ortaokul öğrencisi miktarı içerisinde oranı % 35.2'de kalmıştır¹⁴.

Görüldüğü gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin devraldığı toplumda eğitim düzeyi çok düşük idi¹⁵.

Günümüzde ise okuma-yazma oranlarında kadın erkek arasındaki oran, büyük fark göstermektedir. 1985 verilerine göre okuma-yazma bilmeyen erkek sayısı 570.401 iken, okuma yazma bilmeyen kadın sayısı 2.068.818 dir. Bu rakamlardan çıkan sonuç her 1 erkeğe karşı, 4 kadının okur-yazar olmaması demektir¹⁶.

Yüksek okul ve fakülte bitirmiş kadınlarımıza bir göz atarsak, 1985 yılı verilerine göre toplam kadın nüfusun sadece % 1.7'si yüksek okul ve fakülte mezundur. 1980 yılında kadın nüfusun % 46.6'lık bir kısmı okuma-yazma bile bilmezken¹⁷, toplam yüksek öğretim öğrencileri içindeki oranı % 24.7 olarak görülmektedir¹⁸.

1970 yılında kadın nüfusun % 60'ı ilkokul dahil bir ortaöğretim kurumunu bitirmiş, 1985'de ise kadın nüfusun % 73.5'i bir öğretim kurumundan mezun olmuştur¹⁹. Bu verileri Tablo 4'de daha iyi izleyebiliriz.

12 Caporal (1982:259)

13 Maarif 1937-38 İstatistiği (1939:11)

14 Oktay ve Öztürk (1991:24)

15 Budak ve diğer (1991:87)

16 Budak ve diğer (1991:88)

17 Çitci (1982:122)

18 DİE (1980:116)

19 Doğramacı (1992:100)

Tablo: 4
Okuryazar Nüfusun Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı

E. Erkek
K. Kadın

Okuryazar nüfusun toplam içindeki oranı										Okuryazar nüfusun kendi içindeki oranı									
Bir öğrenim Kr.Bit.meyen		İlkokul		Ortaokul ve dengi okul		Lise ve dengi		Yüksekokul ve fakülte		Bir öğrenim Kr.Bit.meyen		İlkokul		Ortaokul ve dengi okul		Lise ve dengi		Yüksekokul ve fakülte	
E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
34.80	39.65	51.41	49.53	7.02	5.24	4.90	4.20	1.87	1.35	60.13	39.87	64.09	35.91	69.71	30.29	66.76	33.24	70.45	29.55
27.33	30.69	56.29	57.55	8.71	6.10	6.14	4.84	2.03	0.82	58.72	41.28	60.97	39.03	68.26	31.74	66.97	33.03	79.79	20.21
23.04	25.81	55.27	57.50	9.52	6.83	8.03	6.74	4.14	2.12	56.32	43.68	59.05	40.95	67.65	32.35	64.13	35.87	74.51	25.49
21.54	26.53	55.12	57.84	9.80	6.60	9.46	7.27	3.78	1.66	51.67	48.33	55.26	44.74	65.85	34.15	62.80	37.20	74.78	25.22

Yüksek öğretim kurumlarındaki kız öğrencilerle ilgili veriler incelendiğinde, Cumhuriyetten günümüze devam eden bir artış gözlenmektedir. Yüksek öğretim kurumlarında kayıtlı öğrencilerin bölümlerine göre cinsiyet dağılımı Tablo 5'de verilmiştir²⁰.

Tablo: 5
Yükseköğretim Kurumlarında Kayıtlı Öğrencilerin
Bölümlerine Göre Cinsiyet Dağılımı
% (1983-1984) (1984-1985)*

BÖLÜM		1983-84 Öğretim Yılı			1984-85 Öğretim Yılı		
		Lisans %	Önlis. %	Genel %	Lisans %	Önlis. %	Genel %
Türkiye Top.	K	33.97	31.6	33.71	31.57	30.38	31.43
	E	66.03	68.4	66.29	68.43	69.62	68.57
Dil ve Ed.	K	51.25		51.25	51.92		51.92
	E	48.75		48.75	48.08		48.08
Matematik	K	43.51		43.51	43.08		43.08
Fen Bil.	E	56.49		56.49	56.92		56.92
Sağlık Bil.	K	39.23		39.23	37.10	33.76	33.09
	E	60.77		60.77	62.90	66.24	66.91
Sosyal Bil.	K	32.49		32.49	29.57		29.57
	E	67.51		67.51	70.43		70.43
Uygulamalı	K	35.57	40.63	36.30	31.86	41.04	33.36
Sos. Bil.	E	64.43	59.37	63.70	68.14	58.96	66.64
Teknik Bil.	K	21.96	13.49	20.41	21.88	11.63	19.70
	E	78.04	86.51	79.59	78.12	88.37	80.30
Ziraat ve	K	27.71	4.20	27.60	27.81	9.34	27.61
Ormancılık	E	72.29	95.80	72.40	72.19	90.66	72.39
Sanat	K	45.70	63.91	47.54	45.90	53.41	56.86
	E	54.30	36.09	52.46	54.10	46.59	43.14

(*) ÖSYM İstatistikleri, Bilkent, Beytepe, Ankara.

Ekim 1992 verilerine göre, istihdam edilen nüfusun eğitim durumuna göz atacak olursak, okur-yazar olmayan kadın nüfus 1.528.441, okur-yazar olmayan erkek nüfus 862.820'dir. Yani kadın çalışanların % 25.19'lük bölümü okuma-yazma bilmezken, erkek çalışanlarda bu oran 6.41'dir. Görüldüğü gibi aradaki büyük fark hâlâ kapanmamıştır²¹. Kadın ve erkek çalışanların eğitim durumları Tablo 6'da verilmektedir.

20 Doğramacı (1992:101)

21 T.C. Devlet Bakanlığı (1991)

Tablo: 6
İşgücünün Eğitim Durumu (Ekim-1992)

1000 Kişi	KADIN				ERKEK			
	İşgücü	%	İstihdam Edilen	%	İşgücü	%	İstihdam Edilen	%
Toplam	6.539	100	6.067	100	14.645	100	13.461	100
Okur-Yazar Olmayan	1.547	23.66	1.528	25.19	903	6.16	863	6.41
Sadece Okur-Yazar	501	7.66	480	7.91	798	5.45	739	5.49
İlkokul Bitiren	3.352	51.26	3.161	52.10	9.020	61.59	8.374	62.21
Ortaokul Bitiren	230	3.52	191	3.15	1.325	9.05	1.193	8.86
Orta Dengi Meslek Okulu	11	0.17	10	0.16	70	0.48	67	0.49
Lise Bitiren	414	6.33	289	4.77	1.231	8.41	1.052	7.81
Lise Dengi Meslek Okulu	147	2.25	111	1.83	529	3.61	447	3.32
Yüksekokul ve Fakülte	338	5.15	296	4.89	769	5.25	728	5.41

İstihdam edilen nüfusun meslek grupları olarak dağılımlarında ise, kadınların en yoğunlaştıkları alan tarım sektörü. Ekim 1992 verilerine göre, istihdam edilen 6.066.896 kadından 4.363.289'u tarım sektöründe çalışıyor. Buna 715.507 ile tarım dışı üretim faaliyetinde çalışan kadınlar izliyor.

YAYGIN EĞİTİM VE KADINLAR

Yaygın eğitimde yaş sınırı bulunmamakta ve her düzeyden insanlara okuma-yazma öğretme meslek kazandırma amacını taşımaktadır. Yaygın eğitimin amacı, milli eğitimin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak, örgüt eğitime katılmayarak okuma-yazma öğrenememiş veya örgün eğitimin herhangi bir kademesinden ayrılmış olanlara²²,

- Okuma-yazma öğretme
- Milli kültür değerlerimizi koruma, geliştirme, tanıtmaya ve benimsenme,
- Boş zamanlarını değerlendirme ve kullanma alışkanlığı kazandırma,
- Değişik mesleklerde çalışanların hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırma,

- Toplu yaşama, dayanışma ve yardımlaşma ile birlikte bu tür alışkanlıkları kazandırmaktır.

Yaygın eğitim ilk olarak 1928'de açılmış bulunan "millet mektepleri"nde vatandaşlara Latin alfabesini öğretmek için uygulanmıştır²³.

Günümüzde ise özellikle kadınların büyük ölçüde yararlandıkları bir eğitim faaliyeti olarak sürmektedir.

1986-1987 döneminde açılan 8136 kursa katılan 152.963 kişiden 97.799'u kadındır. Bunlardan 94568 kişisi ise 14-44 yaş grubu içinde yer almaktadır. 1981-84 döneminde ise 172.078 kursa toplam 2.677.757 kadın, 946.489 erkek katılmıştır. Görülen odur ki, okuma-yazma seferberliğinden çok sayıda kadın yararlanmış ve okur-yazar olmayan kadın sayısı yıldıan yıla düşüş göstermiştir²⁴.

SONUÇ

Cumhuriyet döneminde eğitim olanakları ve bu eğitim olanaklarından yararlananların sayısı her ne kadar artmışsa da Türkiye'de, günümüzde kadına sağlanan eğitim yeterli değildir. Türkiye'de 14 yaş grubundaki erkeklerin okur-yazar olmayanlarının sayısı 22.526 iken, kızlarda bu rakam 58.797'dir²⁵. Bu da eğitimde kadının erkeklere oranla eğitim düzeylerinin düşük olduğunu, erkeklere oranla eğitim olanaklarından daha az yararlandıklarını ortaya koymaktadır.

Eğitimde cinsiyet ayrımı, hem kırsal hem de kentsel kesimde bulunmaktadır. Bu da, artan eğitim olanaklarından öncelikle erkeklerin yararlandıkları gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Kırsal kesimde bu olgu daha belirgin iken, kentsel kesimde giderek azalmaktadır.

Kentsel kesimde eğitimde cinsiyet farkı ailelerin sosyo-ekonomik durumları ile ilintilidir. Sosyo-ekonomik durumu bozuk olan ailelerde eğitimde cinsiyet ayrımı önemli boyutlara ulaşmaktadır.

"Bu durumda, özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük gruplarda, kadının ikinci planda kalmasından ileri gelmektedir²⁶."

Kadınların toplum içerisindeki rol ve statülerini değiştirebilecek bir araç olan eğitime, gereken önem gösterilmemekte ve kadınlar genel olarak eğitim gerektirmeyen mesleklere yönlendirilerek, eğitim görmemiş çalışan kadınların sayısı çoğaltılmaktadır.

23 Doğramacı (1992:103)

24 Doğramacı (1992:98)

25 DİE (1989:40)

26 Özbay (1982:177)

Toplumumuzda egemen olan ataerkil düzen, eğitimin kadınların geleneksel rolünün değişmesi yönünde kullanılmasına engel olmaktadır. Bu da eğitimden beklenen yararları, kadınların erkeklerle eşit olarak ulaşmasını engellemektedir.

KAYNAKLAR

- Gönül Budak, Hasan Zafer Doğan, Hacer Harlak;** "Çalışan Kadınların Sorunları: Bir Toplumsal Değişme Araştırması" Aile Araştırma Kurumu Dergisi, Sayı: 1, Cilt: 1, Yıl: 1, Mart 1991.
- Bernard Caporal;** "Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel Yayın No: 233, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Dizisi No: 9, Tisa Matbaası, Ankara, 1982.
- Oya Çitci;** "Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar", Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Yayınları No: 200, Sevinç Matbaası, Ankara, 1982.
- T.C. Baş. Dev. İst. Ens. Türk. İst. Cep Yıllığı 1976;** EİE Y.L: 790, Ankara 1977.
- T.C. Baş. Dev. İst. Ens. Türk. İst. Cep Yıllığı 1980;** Ankara, 1981.
- T.C. Baş. Dev. İst. Ens. Türk. İst. Yıllığı 1989;** D.İ.E. Y. No: 1405, Ankara, 1990.
- Emel Doğramacı;** "Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel Yayın No: 300, Sosyal Felsefi Dizi: 31, İkinci Baskı, 1992.
- Şefika Kurnaz;** Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)", T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı GY No: 4, Bilim Serisi 4, Ankara, 1991.
- Ferhunde Özbay;** "Kırsal Yörelere Kadının Statüsü, İşgücüne Katılımı ve Eğitim Durumu", Ankara İTİA, Yönetim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1-2, AİTİA Y. No: 131, 1979.
- T.C. Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü;** Kırsal Kesimde Kadının Statüsü: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Ankara, 1991.